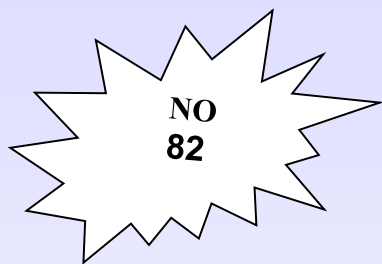

Pismo uczniów ZSZ w Gostyniu

WYDANIE SPECJALNE
styczeń 2016

W tym numerze:

- * **POWSTAŃCY WIELKOPOLSCY - PATRONEM SZKOŁY**
- * **CZYN ZBROJNY WIELKOPOLAN 1918-1919 - KRÓTKI RYS HISTORYCZNY**
- * **JUŻ PO RAZ OSIEMNASTY O POWSTANIU WIELKOPOLSKIM**
- * **MAUSER - POWSTAŃCZY KARABIN**
- * **MALOWANA HISTORIA POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO - LEON PRAUZIŃSKI**
- * **POWSTANIE WIELKOPOLSKIE W POEZJI**

POWSTAŃCY WIELKOPOLSCY – PATRONEM SZKOŁY

6 stycznia 1995 r. – w rocznicę włączenia się mieszkańców ziemi gostyńskiej do Powstania Wielkopolskiego Zespół Szkół Zawodowych w Gostyniu otrzymał imię Powstańców Wielkopolskich. W dniu **5 czerwca 1996 r.** odbyła się uroczystość wręczenia szkole sztandaru.

Każdego roku zatem początek stycznia jest znaczącym i niezwykle ważnym okresem w życiu społeczności szkolnej Zespołu Szkół Zawodowych im. Powstańców Wielkopolskich w Gostyniu. W pierwszych dniach nowego roku, upamiętniając rocznicę włączenia się mieszkańców ziemi gostyńskiej do walk Powstania Wielkopolskiego, nauczyciele i uczniowie przygotowują obchody związane z imieniem patrona szkoły. Nauczyciele historii organizują corocznie – w bieżącym roku XVIII – *Powiatowy Konkurs Wiedzy o Powstaniu Wielkopolskim 1918 - 1919* oraz wraz z wychowawcami na lekcjach historii i godzinach z wychowawcą przybliżają wydarzenia i bohaterów zaangażowanych w walkę narodowowyzwoleńczą. Nauczyciele bibliotekarze i poloniści pracują z uczniami nad okolicznościowymi wystawkami, gazetkami i programami tematycznie związanymi z Powstaniem Wielkopolskim. Samorząd szkolny wraz z przedstawicielami władz lokalnych i związków kombatanatów oraz więźniów politycznych oddają hołd powstańcom przez złożenie kwiatów przy tablicy upamiętniającej to zdarzenie – przy ulicy Strzeleckiej oraz na mogile Powstańców Wielkopolskich na gostyńskim cmentarzu.

W celu przybliżania młodzieży sylwetki patrona, od pięciu lat szkoła organizuje warsztaty edukacyjne pod tytułem *Powstanie Wielkopolskie w pamięci młodego pokolenia*, prowadzone przez nauczycieli historii, a skierowane do uczniów gimnazjum. Ponadto braliśmy udział w projektach edukacyjnych związanych z historią powstania: *Młodzież na tropach przeszłości – gry miejskie w Śremie, Koźminie i Gostyniu śladami powstańców wielkopolskich w 95. rocznicę wybuchu* oraz z okazji obchodów 90. rocznicy Powstania Wielkopolskiego *Śladami Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919 Tobie, Polsko, ta kropla krwi wrzącej*.

Pomysł nadania takiego imienia szkole zrodził się ponad 20 lat temu i był wynikiem dyskusji, która przetoczyła się przez środowisko uczniów, rodziców i nauczycieli. Jej inicjatorem był Sebastian Nowak, ówczesny uczeń technikum, który jako redaktor uczniowskiego pisma „Schizol” w artykule „Nie wstydzę się...” w listopadzie 1992 roku zauważa, że szkoła nie posiada swojego imienia i sztandaru. Placówka ma natomiast długą i bogatą historię, czyli sięgające około 110 lat tradycje szkolnictwa zawodowego w Gostyniu. Autor artykułu wyraził nadzieję, że nadanie imienia i wręczenie sztandaru wpłyną pozytywnie na wizerunek szkoły w środowisku, a uczniom przybędzie kolejny powód do dumy. Na słowa te odpowiedział ówczesny dyrektor szkoły Władysław Terech, który w związku z tym zachęcił do ogólnoszkolnej dyskusji. Samorząd uczniowski ogłosił referendum, we wszystkich klasach podjęto rozmowy i w wyniku tych działań pojawiło się wiele propozycji. Jednak najwięcej głosów otrzymało imię Powstańców Wielkopolskich, tak mocno związane z historią regionu.

W marcu 1993 roku propozycja ta została przez samorząd uczniowski przedstawiona radzie pedagogicznej oraz radzie szkoły, a następnie zaakceptowana przez całą społeczność szkolną.

CZYN ZBROJNY WIELKOPOLAN 1918 - 1919

KRÓTKI RYS HISTORYCZNY

Droga do powstania

W początkach XX wieku społeczność polska w zaborze pruskim, zwłaszcza w Wielkopolsce, była dobrze zorganizowana pod przewodnictwem inteligencji, duchowieństwa i burżuazji. Polskie banki, spółki i przedsiębiorstwa skutecznie konkurowały z żywiołem niemieckim.

Czytelnie ludowe, prasa, amatorskie teatry, działalność samokształceniowa ogarniała wszystkie, nawet najmniejsze środowiska. Pierwsza wojna światowa obudziła nadzieje Polaków na odzyskanie niepodległości, ponieważ państwa zaborcze walczyły przeciwko sobie. W dniu 5 listopada 1916 roku państwa centralne wydały akt oznajmiający utworzenie w przyszłości niepodległego państwa polskiego, nie podając jednak żadnych szczegółów. Dokument ten spotkał się z niechętnym przyjęciem Polaków. Po zakończeniu wojny, w grudniu 1918 roku zebrał się w Poznaniu polski Sejm Dzielnicowy, który uchwalił włączenie się ziem zaboru pruskiego do państwa polskiego. Decyzja ta nie miała jednak żadnego poparcia na arenie międzynarodowej. Ważnym czynnikiem, który otworzył Wielkopolsce drogę do wyzwolenia był wybuch rewolucji w Niemczech.

Wybuch

Przyjazd Ignacego Paderewskiego do Poznania w dniu 26 grudnia 1918 r. spowodował gwałtowny wzrost nastrojów patriotycznych. Okna i balkony poznaniacy przystroili flagami. Przed Hotelem Bazar wypowiedział do nich znamienne słowa:

„Niech żyje Polska, zgoda, jedność, a ojczyzna nasza wolna, zjednoczona z naszym polskim Wybrzeżem żyć będzie po wsze czasy”.

Warto również przypomnieć, że pierwsze strzały padły przy Prezydium Policji i Bazarze, a pierwszą ofiarą wśród powstańców był Franciszek Ratajczak. Wybuch walk w Poznaniu w godzinach popołudniowych 27 grudnia 1918 r. stał się sygnałem do powstania na prowincji. Powstańcy dość szybko opanowali Poznań. W dniu 6 stycznia 1919 roku zdobyto lotnisko Ławica, przejmując składowany tam sprzęt lotniczy. Niektóre miasta i wsie Wielkopolski zajmowano niemal bez rozlewu krwi, o inne toczono zacięte walki. Najcięższe zmagania toczono o Szubin, Chodzież, Nakło czy Inowrocław. W celu utrzymania zajętego terenu, podjęto niezbędne kroki wyznaczenia linii frontów i ich ustabilizowania. Dokonano podziału na poszczególne odcinki: front północny, front zachodni, front południowo-zachodni (tzw. Grupa „Leszno”), front południowy.

We wszystkich potyczkach powstańcy wykazali ogromny patriotyzm. Co ważniejsze, jednoczył on również ludność cywilną, która popierała powstanie własnymi środkami oraz własnym zaangażowaniem, tworząc w Wielkopolsce organizację Czerwonego Krzyża.

Chcąc przeciwdziałać postępowi powstania, Niemcy przygotowali różnego rodzaju akcje zaczepne oraz planowane większe operacje. Przykład działań zbrojnych na odcinku południowo-zachodnim może stanowić tzw. bitwa pod wiatrakami, czyli obrona Osiecznej. Początkowo los powstańców nie interesował aliantów, także ze względu na pogłoski rozpowszechniane przez Niemców o złym traktowaniu ludności cywilnej przez walczących. Dzięki staraniom polskich delegatów na konferencji wersalskiej udało się podjąć rozmowy mające na celu objęcie rozejmem w Compiègne z 11 listopada 1918 roku. Efektem tych rozmów był rozejm w Trewirze zawarty 16 lutego 1919 roku. Podpisanie rozejmu nie oznaczało automatycznego zaprzestania wszelkich działań zbrojnych. Nie zostało określone, kiedy układ wchodzi w życie, a Niemcy wbrew postanowieniom rozejmu – zatrzymali niektóre tereny.

28 czerwca 1919 roku odbyła się oficjalna ceremonia podpisania traktatu wersalskiego. Przyznał on Wielkopolskę (poza kilkoma skrawkami) Polsce. Tereny zajęte przez powstańców zostały włączone w skład państwa polskiego. Postanowienia traktatu wersalskiego weszły w życie dopiero 10 stycznia 1920 roku. Front Wielkopolski został zlikwidowany ostatecznie w marcu 1920 roku. W 1938 roku oficjalne statystyki wykazały 1714 poległych w walkach o wyzwolenie Wielkopolski. Inne źródła zwiększają tę liczbę do 1784 nazwisk. Według źródeł niemieckich po stronie niemieckiej poległo 1240 ludzi.

Dowódcy

Ważnym czynnikiem każdego z działań wyzwoleniczych są ludzie, ich działania i zaangażowanie. Wspomniany już Ignacy Jan Paderewski, ale również dowódcy.

Spontaniczny rozwój akcji powstańczej spowodował, iż Komisariat Naczelnej Rady Ludowej w pośpiechu powierzył dowództwo powstania, awansowanemu na stopień majora, Stanisławowi Taczakowi, oficerowi Sztabu Generalnego Wojska Polskiego przebywającemu na urlopie w Poznaniu. Taczak zorganizował Dowództwo Główne, którego najpoważniejszym zadaniem było przekształcenie oddziałów partyzanckich w jednolitą, sprawnie dowodzoną strukturę. Mimo sukcesów majora Taczaka uważano, że wojskom powstańczym potrzebny jest dowódca bardziej doświadczony i obdarzony większym autorytetem. W styczniu 1919 r. do Poznania przybył gen. Józef Dowbor-Muśnicki – były oficer armii rosyjskiej i dowódca I Korpusu Polskiego w Rosji. Muśnicki zapisał się jako doskonały oficer sztabowy z ogromną praktyką, świetny organizator i zwolennik żelaznej dyscypliny.

Powstanie na ziemi gostyńskiej

W dniu 2 stycznia 1919 r. przejęto władzę z rąk niemieckich w Gostyniu.

Z 6 na 7 stycznia 1919 r. zebrali się przywódcy gostyńskiej Powiatowej Rady Ludowej. Wynikiem tego posiedzenia było ogłoszenie pospolitego ruszenia w powiecie. Dowództwo nad oddziałami postanowiono powierzyć porucznikowi Bernardowi Śliwińskiemu. Zaopatrzeniem w broń zająć się miał porucznik Józef Gomerski. Zorganizowanie służby medycznej powierzono dr. med. Dezyderemu Weisowi, natomiast

aprowizacją przyszłych oddziałów zajął się Edward Potworowski z Goli. Wybuch powstania w powiecie nastąpił 7 stycznia 1919 r. Ochotnicy zebrali się na placu przy gostyńskiej strzelnicy.

Powstał batalion ochotniczy. Porucznik Śliwiński podzielił batalion na trzy kompanie, nad którymi dowództwo objęli: kompania gostyńska – Stefan Eitner, kompania piaskowska – Wacław Sobiecki, kompania mieszana – Leon Włodarczyk. Powstańcy z Gostynia brali udział w walkach pod Osieczną, Miechcinem, Janiszewem, Kąkolewem, Waszkowem.

Znaczenie Powstania Wielkopolskiego

Powstanie Wielkopolskie należy do niewielu zwycięskich czynów powstańczych w historii Polski. Wielkopolanie w okresie niewoli zdołali obronić tradycję narodową, język i wiarę katolicką. Powstanie było konsekwencją codziennej wytrwałości i patriotyzmu. Wykorzystując sprzyjający moment dziejowy, Wielkopolanie wyzwolili większość swej ziemi i przekazali Polsce. Znacznym sukcesem było też przyznanie Polsce obszarów, których nie udało się wyzwolić zbrojnie – Leszna, Rawicza, Zbąszynia, Bydgoszczy.

Z formacji wielkopolskich powstała silna armia. Było to doświadczone wojsko, o wysokim morale, dobrze dowodzone i uzbrojone. Wielkopolanie przyczynili się do zwycięstwa nad Ukraińcami w 1919 roku, nad bolszewikami w 1920 roku oraz wsparli powstanie śląskie w 1921 roku.

Na zakończenie warto zacytować słowa marszałka Sejmu Rzeczypospolitej w latach 1919 - 1922 – związanego z Wielkopolską – Wojciecha Trąpczyńskiego:

Jakiegokolwiek będą ostateczne granice Rzeczypospolitej, nie zapominajmy, że staniemy się wtedy i tylko wtedy narodem wielkim, gdy obok tradycyjnej wolności zapanują u nas zawsze i wszędzie ład i porządek (...). Przyszłość nasza od nas już samych tylko zależy."

To jest również przesłanie dla nas, współczesnych - przyszłość nasza od nas zależy.

JUŻ PO RAZ OSIEMNASTY O POWSTANIU WIELKOPOLSKIM

W dniu 18 grudnia 2015 r. w auli Zespołu Szkół Zawodowych im. Powstańców Wielkopolskich w Gostyniu odbyła się XVIII edycja *Powiatowego Konkursu Wiedzy o Powstaniu Wielkopolskim 1918 - 1919*.

Celem realizowanego w naszej szkole już od wielu lat konkursu jest szerzenie wśród młodzieży wiedzy o historii Polski, ze szczególnym uwzględnieniem historii regionalnej dotyczącej walk narodowowyzwoleńczych Wielkopolan.

Konkurs otworzył wicedyrektor Zespołu Szkół Zawodowych im. Powstańców Wielkopolskich w Gostyniu mgr inż. Jacek Kasperski, następnie Robert Zbieralski przedstawił regulamin oceniania prac konkursowych. Zmagania rozpoczęło 17 uczniów ze szkół gimnazjalnych powiatu gostyńskiego. Uczestnicy musieli rozwiązać test składający się z 30 pytań, za które można było uzyskać 40 punktów. Zadania testowe oceniała komisja w składzie: mgr Danuta Niedźwiedzińska, mgr Elżbieta Skorupska, mgr Aleksandra Żytkowiak, mgr Anita Woźniak, mgr Robert Zbieralski.

Wśród gimnazjalistów wyniki przedstawiają się następująco:

1. Jakub Półtoraczyk z Zespołu Szkół: Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Piaskach
2. Joanna Małecka z Zespołu Szkół: Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Piaskach
3. Weronika Kubinka z Gimnazjum nr 1 w Gostyniu

Następnie do rozwiązywania konkursowego testu przystąpiło 24 uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Uczestnicy mieli za zadanie rozwiązać test składający się z 30 pytań, za które można było uzyskać 45 punktów. Ich prace oceniała również ww. komisja.

Wyniki uczniów szkół ponadgimnazjalnych :

1. Paulina Zaremba z Zespołu Szkół Zawodowych w Gostyniu
2. Arkadiusz Kordek z Zespołu Szkół Zawodowych w Gostyniu
3. Anna Sowińska z Zespołu Szkół Zawodowych w Gostyniu

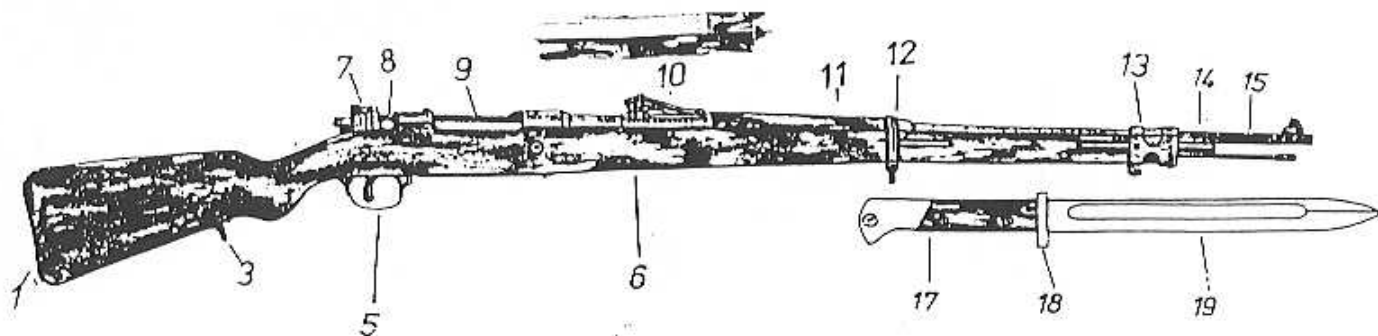
Uczniowie, którzy zajęli miejsca I, II i III w kategorii szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych otrzymują nagrody, wręczone podczas uroczystej akademii w dniu 7 stycznia 2016 r. z okazji 97. rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego.

MAUSER— POWSTAŃCZY KARABIN

O zwycięstwie w każdej walce zbrojnej decyduje szereg czynników, m.in.: poziom wyszkolenia żołnierza, jego morale i motywacja do walki. Ważnym elementem jest również uzbrojenie, którym się posługuje. Powstańcy Wielkopolscy posługiwali się bronią produkcji niemieckiej. Podstawowym jej typem był karabin Mauser 98. Broń została skonstruowana pod koniec XIX w biurze konstrukcyjnym Waffenfabrik Mauser w Oberdorfie kierowanym przez Petera Paula Mausera. Model ten znany jest pod oficjalną nazwą *Infanteriegewehr Modell 98* lub krócej *Gewehr 98-Gew.98* bądź po prostu *G.98*. Dla powstańców Mauser nie był czymś nieznanym, z czym nie spotkali się wcześniej. Większość z nich miała za sobą służbę w armii niemieckiej w czasie dopiero co zakończonej Wielkiej Wojny (jak wtedy nazywano I wojnę światową). To z Mauserami w rękach, wcieleni siłą do cesarskiej armii Wielkopolanie przelewali swoją krew nad Marną, Sommą, pod Verdun czy w innych bitwach na froncie zachodnim i wschodnim. Gdy Niemcy ogarnęła fala rewolucji i kaiserowska armia zaczęła ulegać coraz większemu rozkładowi, wielu Polaków – byłych poddanych Wilhelma II dezercerowało i wracało do domu, nie tylko w mundurze, ale i z bronią w ręku. Gdy 27 grudnia 1918 r. wybuchły walki w Poznaniu, które zapoczątkowały Powstanie Wielkopolskie, to właśnie *G.98* stał się podstawową bronią walczących o wolność Wielkopolan. Również ten model otrzymali gostyniacy, którzy pod dowództwem por. Bernarda Śliwińskiego sformowali 7 stycznia 1919 r. batalion

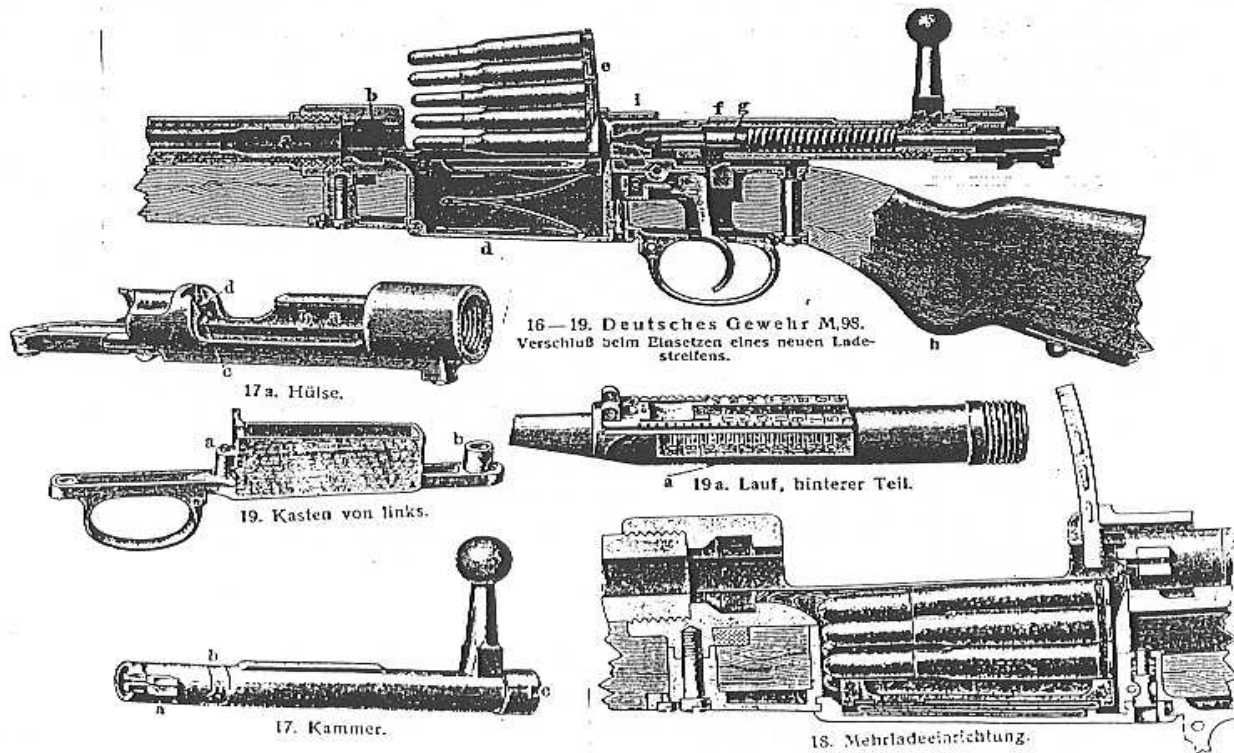
ochotniczy. Z Poznania przywieziono 500 egzemplarzy tej broni i zaledwie 3000 sztuk amunicji (zaledwie po 6 sztuk na karabin!!!). Niewątpliwymi zaletami *Gewehr 98* były silna budowa, ogólnie dobre działanie wszystkich mechanizmów, łatwość ładowania, dobry chwyt, wygodna kolba i wreszcie duża celność. Działania Wielkiej Wojny obnażyły też jego wady, do których należy zaliczyć małą odporność na obchodzenie się w warunkach polowych. Zbyt dokładnie dopasowane części składowe wymagały częstego czyszczenia, bo nawet małe zanieczyszczenie lub rdzewienie elementów zamka utrudniały działanie broni. Mimo pewnych wad *G.98* można było zaliczyć niewątpliwie do pierwszej ligi ówczesnej broni palnej. Stanowił jeden z najnowocześniejszych w owym czasie systemów broni strzeleckiej. O jego niewątpliwych zaletach niech świadczy fakt, że to ten karabin został decyzją Rady Wojennej z czerwca 1921 r. wybrany jako podstawowa broń indywidualna dla żołnierzy Wojska Polskiego. Na mocy traktatu wersalskiego Polsce przyznano wyposażenie niemieckiej fabryki broni w Gdańsku. Dzięki temu odrodzona Rzeczpospolita mogła wejść do grona producentów Mausera 98 w pierwszej kolejności dla zaspokojenia potrzeb własnych sił zbrojnych, a później także na eksport. Broń tego systemu była używana w Wojsku Polskim do 1939 roku.

Karabin Mauser 98 był bronią o kalibrze:7,92 mm zasilaną z 5 nabojewego magazynka. Był bronią powtarzalną (wymagał przeładowania po każdym strzale) o długości 1,25 m i masie 4,1 kg. Można było zamontować na nim różne modele bagnetu do walki wręcz.

karabin wz. 1898 (powyżej celownik kb wz. 1898a.

- 1 — trzewik, 2 — kolba, 3 — strzemię,
 4 — „babka” służąca do rozkładania zamka, 5 — język spustowy, 6 — łożo, 7 — obsada, 8 — rączka zamkowa, 9 — zamek,
 10 — celownik, 11 — nakładka, 12 — bączek tylny, 13 — bączek przedni, 14 — nasada bagnetu, 15 — wycior, 16 — osłona, 17 — rękojeść, 18 — jelec, 19 — głownia (brzeszczot)

MALOWANA HISTORIA POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO LEON PRAUZIŃSKI

Malowaną historię powstania znamy z dwunastu obrazów pędzla Leona Prauzińskiego — artysty malarza i powstańca wielkopolskiego. Obrazy, których reprodukcje zachowały się w postaci pocztówek drukowanych okazjonalnie od czasów dwudziestolecia międzywojennego, przedstawiają sceny związane z kolejnymi etapami Powstania Wielkopolskiego i działaniami wyzwolczymi. Oryginały obrazów zostały zniszczone podczas okupacji hitlerowskiej, gdyż wszystko, co kojarzyło się Niemcom z powstaniem było z zapiekłością unicestwiane, a sami powstańcy tropieni, więzieni i mordowani. Taki właśnie los spotkał naszego bohatera.

Urodził się 15 maja 1895 roku w Poznaniu. Uczył się w gimnazjum w Poznaniu i Ostrowie Wielkopolskim. Jak wielu poborowych z zaboru niemieckiego, został powołany w szeregi armii niemieckiej na front zachodni I wojny światowej (1914 - 1918). Brał udział m.in. w krwawych walkach o francuską twierdzę Verdun w 1916 roku. Ciężko ranny, po okresie rekonwalescencji, wrócił do Poznania.

Maturę zdał po odzyskaniu niepodległości w poznańskim gimnazjum Marii Magdaleny. Malarskie studia kierunkowe ukończył na Akademii Sztuk Pięknych w Monachium. Z żoną Ireną dochował się dwóch synów. Po powrocie do kraju ilustrował m.in. czasopisma i książki.

W Powstaniu Wielkopolskim walczył pod Wolsztynem, Zbąszyniem, Babimostem i Kopanicą. Po zakończeniu działań wojennych na granicy zachodniej brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej (1919 - 1921). Podczas II wojny światowej zrezygnował z ukrywania się, co pozwoliło gestapo na szybkie ujęcie i osadzenie w Forcie VII w Poznaniu. Zginął zastrzelony na terenie obozu 6 stycznia 1940 roku.

Szturm na
i śmierć
czaka

Prezydium Policji
Franciszka Rataj-

Przyjazd
go do Po-
1918 r.

Paderewskie-
znania 26 XII

POWSTANIE WIELKOPOLSKIE W POEZJI

*27 grudnia
nad sennym Poznaniem
chwał się mglisto i blado
zimowym świtaniem
- aż w tłum serc
niespokojnych,
domów masę szarą
strzelił
biało-czerwoną symfonią sztandarów. (...)*

*Rozdygotanym sercom
Do grzmiącego wtóru
Huknął w drżących ulicach
Pierwszy strzał -
Jak piorun.
I tocząc się po mieście
Potęgą fatalną
Jeden strzał huczał salwą
I wybuchał salwą.*

*A już leciał przez Poznań
Wolności huragan,
Rozdudnił się tętentem
Serc do boju rwących
- próg każdy był bastionem,
a fortem stragan.*

(Marian Włoszkiewicz "Wiersz dla Poznania" – fragm.)

*Dymy i mgły Europę zasnuwały,
Wracali z frontów żołnierze,
Politycy radzili
Schyleni nad mapami. (...)*

*Wielkopolsko, czy spadnie na nas wolność
Nagle - jak chmura złotych ptaków?
Kto podaruje nam prawo
Do domu naszego i ziemi?*

*Czy zerwie się gniew buntowniczy,
Czy wszystko w sercach wygasło?*

*Kto o swą wolność nie walczy,
Ten widać nie jest jej wart.
Zbierali się młodzi i starzy,
Liczyli kule i broń.*

Kto krzyknie? Kto rzuci hasło?

(Ewa Najwer "Tryptyk powstańczy 1918-1919" - fragm.)

Bibliografia

1. Czubiński A., Powstanie wielkopolskie 1918-1919 : geneza, charakter, znaczenie, Poznań 1978
2. Haładaj K., Karabiny i karabinki Mauser 98, Warszawa 2013
3. Hartleb Z., Nauka o broni - karabiny piechoty (reprint wydania z 1920), Oświęcim 2012
4. Instrukcja o broni piechoty - karabin powtarzalny syst. Mausera wz. 1898 r., Warszawa 1928
5. Jankowiak S., Bauer P., Ziemia gostyńska w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1989
6. Kosman M., Ojczyzna się odradza : zwycięskie powstanie nad Wartą, Poznań [2013]
7. Rezler M., Powstanie Wielkopolskie, Poznań 2008
8. Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919. Red. nauk. Antoni Czubiński, Bogusław Polak, Poznań 2002
9. Śladami powstania wielkopolskiego : materiały edukacyjne dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych [dokument w PDF]. Wybór i oprac. Magdalena Gutowska, Alicja Biela, Małgorzata Górską, Małgorzata Olejnik [on-line] 05.2009, [dostęp: 3.12.2013]. Tryb dostępu: <http://www.bp.pila.pl/wp-content/uploads/2009/05/powstanie-wielkopolskie.pdf>
10. Wielkopolski słownik biograficzny, Warszawa 1983
11. Zespół Szkół Zawodowych im. Powstańców Wielkopolskich w Gostyniu 1886-1996, Gostyń 1997
12. Ziemia gostyńska w powstaniu wielkopolskim : materiały sesji popularnonaukowej pod patronatem naukowym prof. dra hab. Antoniego Czubińskiego, Gostyń 1995

Nr 82 S c h i z o l a

zredagował zespół:

Agata Hamrol	Karol Bryl
Anita Woźniak	Alicja Gorynia
Robert Zbieralski	Jolanta Jędryczka
	Paweł Koncewicz